

ZAŠTITA I OČUVANJE GRADITELJSKE KULTURNE BAŠTINE KROZ EUROPSKE PROJEKTE

Mr. sc. DEŠA KARAMEHMEDOVIĆ¹
ROBERT BAĆAC, mag. oec.²

SAŽETAK

Kulturni turizam je važan da bi se sačuvala i shvatila vrijednost kulturne baštine. Međunarodne organizacije zakonskom regulacijom određuju globalne okvire ponašanja spram baštine, a Europska unija financijskim instrumentima omogućava realizaciju programa i projekata za očuvanje i zaštitu baštine. Turizam za Europu ima važan značaj, a temelji se velikim dijelom na kulturno – povijesnoj baštini, stoga su mnogi projekti koje financira, posebno u ovom tisućljeću, projekti kulturnog turizma. U susret ulasku Republike Hrvatske u Europsku uniju te uvažavajući činjenicu da je Bosna i Hercegovina zemlja kandidat za ulazak u Europsku uniju, radom se žele prikazati zakonski okviri i projekti prvenstveno u svezi graditeljske kulturne baštine i kulturnog turizma jer obje zemlje baštine izuzetno multikulturalno graditeljstvo te imaju mogućnost njihove turističke valorizacije. Navedeni podaci će se iznijeti kronološki i većina nije nikada publicirana.

Ključne riječi: Europska unija, graditeljska kulturna baština, kulturni turizam, programi, projekti

UVOD

Republika Hrvatska će postati punopravnim članom Europske unije 1. srpnja, 2013. godine, a Bosna i Hercegovina je država potencijalni kandidat za članstvo. Objе zemlje imaju veliku graditeljsku ostavštinu o kojoj su dužne skrbiti, a ista je, u manjoj ili višoj mjeri, uključena u međunarodne turističke tokove. Turizam ima važnu ulogu u integracijskim procesima, a kultura predstavlja ishodište dijaloga, razumijevanja i tolerancije. U radu se pošlo upravo od tih polazišta pa se istražuju programi i projekti kojim se financira zaštita i očuvanje graditeljske baštine u svijetu i u Europskoj uniji.

U znanstvenoj literaturi u RH je do sada tek nekolicina znanstvenika istraživala segmentirano pojedina područja koja su obuhvaćena ovim radom. Antolović je razmatrao pitanja ekonomskog vrjednovanja spomeničke baštine te naplate i značaja spomeničke rente. Vrlo iscrpno je dao i prikaz zakonske regulative na području zaštite i očuvanja kulturnih dobara u RH i dijelom se dotaknuo i međunarodnih ugovora. Jelinčić je kroz nekoliko znanstvenih članaka, a ponajviše u svojoj knjizi „Abeceda kulturnog turizma,“ ukazala na rastući trend kulturnog turizma krajem prošlog stoljeća te je analizirala njegovo funkcioniranje u nekoliko država u EU. Iznijela je i način rada međunarodnih institucija i njihovu ulogu u kulturnom turizmu. Hitrec je kroz nekolicinu znanstvenih radova napravio analizu nekih važnijih dokumenata o turizmu u EU do kraja prošlog stoljeća. Geić je pisao o nekim intereuropskim turističko-kulturnim itinererima te je naveo primjere valorizacije i zaštite prirodnih i kulturno-civilizacijskih resursa u nekoliko odabranih regija sredozemnih zemalja.

Cilj ovog rada je kronološki prikazati glavnu europsku zakonsku regulativu u svezi očuvanja graditeljske kulturne baštine i iz područja turizma po periodima te projekte kulturnog turizma koji obuhvaćaju pitanja revitalizacije i turističke valorizacije kulturne baštine u EU do 2013. S obzirom na to da pojedine zakonske regulative, a posebno projekti kulturnog turizma, uključuju i druge aspekte

kulture isti će se uključiti u rad. Rad se nadovezuje na slična, gore već spomenuta, istraživanja (Hitrec, Jelinčić, Geić) koji su djelomično problematiku koja se istražuje u ovom radu istražili do kraja prošlog stoljeća, a Jelinčić je dijelom obuhvatila i početak ovog tisućljeća.

Znanstveni doprinos rada je što se po prvi put objavljuje ovakav sumirani i kronološki prikaz zakonske regulative u svezi kulture, turizma te kulturnog turizma kroz dokumentaciju, programe i projekte u EU ukazujući na njihovu međusobnu interakciju i sinergiju. Istraživanje je obuhvatilo pregled znanstvene literature, zakonskih akata i službene dokumentacije relevantnih pravnih osoba. Rad se može koristiti za daljnja znanstvena istraživanja te detaljnije analize i komparacije u odnosu na zakonodavnu regulativu u drugim zemljama, ili njene pojedine segmente, a biti će koristan i svima koji su profesionalno vezani uz kulturu ili turizam kao i potencijalnim aplikantima na natječaje za sredstva iz Europskih fondova.

1. GRADITELJSKA BAŠTINA U TURISTIČKOJ TEORIJI

Kulturna baština predstavlja ukupnost vrednota određene sredine koju čine materijalna dobra od kulturnog, znanstvenog i povijesnog značaja, te nematerijalizirani oblici čovjekovog stvaralaštva u prošlosti, a dijeli se na osnovne dvije grupacije: nematerijalnu i materijalnu, a potonja još na pokretnu i nepokretnu. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanja kulturnih dobara RH nepokretnu kulturnu baštinu čine: ¹⁷ grad, selo, naselje ili njegov dio; građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem; elementi povijesne opreme naselja; područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama; arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone; područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima; krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru; vrtovi, perivoji i parkovi; tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti. ¹⁸

Trotter (21; 144) kaže da baštinu treba definirati kao „ono što je prethodna generacija sačuvala i ostavila do danas i koju značajan dio stanovništva želi sačuvati i za budućnost,“ a Fisher (3; 12) će reći da se sama „riječ baština u turističkoj literaturi koristi bez prave oznake značenja.“ Osnovni preduvjeti za pretvorbu neke lokacije u turističku destinaciju je postojanje atraktivnih ili privlačnih činitelja. Atraktivne ili privlačne činitelje čine dvije osnovne grupe: prirodni ili biotropni resursi te društveni ili antropogeni resursi. Antropogeni resursi su oni koji su nastali ljudskim djelovanjem i obuhvaćaju kulturne činitelje bilo da se radi o građevinama, spomenicima, pokretnim predmetima, događajima, kulturi življenja i rada ili društvenom okruženju bez obzira u kom su vremenu nastali i oblik u kom su se pojavljivali. Prema Ho&McKercher baština sve više danas postaje „proizvod“ i taj termin označava sve ono što turist „konzumira kao kulturno ili baštinsko.“ (9; 258)

U turističkoj znanosti postoje prijepori oko definiranja baštinskog turizma i kulturnog turizma. Da li svi elementi kulturnog turizma pripadaju i baštinskom turizmu? I obratno? Kulturni turizam se definira kao posjete osoba izvan mjesta njihova stalnog boravka motivirane u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost baštinu ili stil života lokaliteta, regije, zemlje. Tom definicijom kultura obuhvaća i materijalnu dimenziju muzeje, galerije, koncerte, kazalište, spomenike i povijesne lokalitete ali i nematerijalnu dimenziju – običaje, tradicije, obrte, vještine. (20; 5) Pojednostavljeno, kulturni turizam obuhvaća i kulturnu baštinu i modernu umjetnost te suvremeni način života. Za razliku od kulturnog turizma, baštinski turizam (ili turizam naslijeđa) obuhvaća i kulturnu i prirodnu baštinu. Znači da je kulturnom turizmu i baštinskom turizmu zajednička samo kulturna baština.

Stylianou-Lambert kaže da danas ima mnogo različitih vrsta kulturnog turizma kroz koje se pokušava okarakterizirati kulturne turiste prema motivaciji, interesima, doživljenom iskustvu ili aktivnostima u koje su bili uključeni. (16; 408) Kušen (13; 27) u kulturno-povijesne atrakcije ubraja: Kulturno-povijesnu baštinu: spomenici kulture, arheološka nalazišta, zaštićene urbane cjeline, stari gradovi,

¹⁷Zakon o zaštiti prirodnih i kulturnih dobara RH, RH NN 69/99.

¹⁸ U turističkoj znanstvenoj literaturi anglosaksonskog govornog područja graditeljska baština se prevodi kao „*Built heritage*“ bez obzira na vrijeme nastanka. U ovom radu će se koristiti samo zbirna imenica „baština“.

dvorci, crkve; Kulturne i vjerske ustanove: muzeji, kazališta, hodočasnička središta; Manifestacije: festivali i predstave; Znameniti ljudi i događaji; Kultura života i rada: gastronomija, način života lokalnog stanovništva, etničnost, folklor i tradicija, rukotvorstvo.

Svaka ljudska aktivnost koja se treba sustavno i kontinuirano provoditi iziskuje osiguranje financijskih sredstava za njenu izvedbu. Zaštita i očuvanje baštine je posebno osjetljiva aktivnost jer s jedne strane ista se ne može očuvati bez financijskih sredstava, a s druge strane razina sredstava koja se dobiju za tu aktivnost određuje i kvantitet i kvalitet same zaštite. Ovakva situacija nužno otvara mnoga druga pitanja u rasponu od izbora objekta na kojeg će se primijeniti aktivnost do visine sredstava koja će se utrošiti, vrste materijala i izvedbenih tehnika i slično, a što uvijek znači da se kod svake odluke stvara određeni oportunitetni trošak.

Glavni izvori financiranja očuvanja i zaštite kulturne baštine (11; 19-29) su:

- Prihodi od vlastitih djelatnosti (ulaznice, usluge smještaja, ugostiteljske usluge, trgovina, prihodi od posebnih događanja, tiskane publikacije, suveniri, usluge vodstva, naknade parkinga) .
- Prihodi od koncesija i najma (za posebna događanja, snimanja, fotografiranja, kampiranja, najam ekspanata) .
- Javna sredstva (međunarodnih organizacija, europskih fondova, državna, regionalna, lokalna) .
- Ostali izravni prihodi (donacije, članarine, sponzorstva, zajedničke kartice, zajednička promocija, nasljedstvo) .

Jedan način financiranja iz javnih sredstava je putem projekata koje iniciraju i provode međunarodne organizacije, a drugi način je projektno financiranje. Projekt čini niz međusobno povezanih aktivnosti koje se odvijaju određenim redoslijedom radi postizanja jasnih ciljeva unutar određenoga vremenskog razdoblja i određenih financijskih sredstava, (22; Čl. 2) a projektno financiranje je financijski instrument za podmirivanje kratkoročnih i dugoročnih potreba za kapitalom. Istraživanja turističkih kretanja u svijetu ukazuju da je više od 50% (19; 21) turističke aktivnosti potaknuto kulturnom baštinom, a graditeljska baština za 24% (17; 7) turista ima utjecaja na izbor destinacije. Turizam u uvjetima odgovornog, uravnoteženog i održivoga razvoja može predstavljati značajnu potisnu snagu za zaštitu okoliša, očuvanje baštine i kulturnog ponosa svake zemlje. S druge strane, neplanirani razvoj, uključujući u to i turistički razvoj, može dovesti do ozbiljne devastacije čitavih područja, ugrožavanja krajolika i prevladavanja podijeljenih interesa - na štetu turizma.

U nastavku će se dati kronološkim redom pregled glavne zakonske regulative u svezi očuvanja graditeljske kulturne baštine te projekata kulturnog turizma koji uključuju graditeljsku kulturnu baštinu u EU, a podijeljena je nekoliko perioda gdje svaka početna i završna godina označavaju određeni prijelomni trenutak u politici EU spram kulture i/ili turizma. (11; 21-26)

1. Od Drugog svjetskog rata do 1982.
2. Od 1982. do 1992.
3. Od 1992. do 1998.
4. Od 1998. do 2007.
5. Od 2007. do 2013.

U ustrojstvu EU turizam je dio Odjela za poduzetništvo u nadležnosti Europske komisije, a pri Europskom parlamentu postoji Odbor za turizam i transport. Za kulturu su važni: Vijeće Ministara za obrazovanje, mlade i kulturu; Odbor Europskoga parlamenta za kulturu, mladež, obrazovanje, medije i sport; Europska komisija; Vijeće Europe (Uprava za kulturu, kulturnu i prirodnu baštinu) ; Agencija za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i obrazovanje.

2. OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO 1982.

U EU se zaštita i očuvanje baštine financira kroz projekte u sklopu posebnih programa koji se financiraju iz strukturnih fondova EU. Iako Ugovor iz Rima, 1957. , „nije predvidio specifičnu kulturnu ulogu Europske unije, koja se tad poimala kao ekonomska unija“, (15; 73) 60-ih i 70-ih godina kultura je postala važna u ekonomskoj sferi tako da se Europa nije mogla više suzdržavati od intervencije u kulturu. Čak je i Jean Monnet rekao „Kad bi trebali sve ponovo uraditi, počeo bi s kulturom.“ (15; 10)

Europska kulturna konvencija, Pariz, 1954. , temeljna je konvencija za područje kulture.¹⁹ Svrha joj je razviti uzajamno razumijevanje među narodima Europe i uzajamno uvažavanje njihove kulture raznolikosti; promicati nacionalni doprinos europskom zajedničkom kulturnom naslijeđu poštujući iste temeljne vrijednosti; poticati proučavanje jezika, povijesti i civilizacije svih potpisnika Konvencije, a sve s ciljem zaštite sveukupne europske kulture. Ova konvencija je bila prvi zakonski akt u funkciji europske kulturne orijentacije. Venecijanska povelja je međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika usvojena na Drugom međunarodnom kongresu arhitekata i tehničara za povijesne spomenike 1964. Ova povelja zahtijeva sustavnu zaštitu spomenika u njihovoj potpunoj autentičnosti, a svaka država je pojedinačno zadužena za provedbu konzervatorsko-restauratorskih načela koja se utvrđuju na međunarodnoj osnovi.

Splitska deklaracija iz 1971. je donesena od strane Europskog savjeta i Europske konferencije gradova. Deklaracija daje lokalnim vlastima primarnu ulogu u provedbi zaštite i korištenja spomeničke baštine. Europski parlament je 1974. prihvatio inicijalnu rezoluciju u kojoj se naglašava potreba za akcijama zajednice u kulturnoj sferi, posebno u području zaštite arhitektonske baštine. (14; 7) Amsterdamska deklaracija iz 1975. je donesena na kongresu o zaštiti europskog arhitektonskog naslijeđa i preferira zaštitu urbanih i ruralnih arhitektonskih cjelina u odnosu na pojedinačni spomenik te naglašava važnost prostornog i urbanističkog planiranja. Povelja o graditeljskoj baštini je donesena 1975. , a Rezolucija o prilagodbi propisa kojima se uređuju pitanja zaštite graditeljske baštine 1976. Povelja o kulturnom turizmu ICOMOS-a je donesena 1977. i predstavlja prvi dokument o kulturnom turizmu. Nakon donošenja ove Povelje poduzeti su prvi koraci u zaštiti baštine i korištenja u turističke svrhe. Krajem 1977. Europska komisija je Vijeću uputila dokument pod naslovom “Aktivnosti Zajednice u kulturnom sektoru” koji se primarno bavio utjecajem do tada usvojenih europskih ugovora na kulturni sektor, a mjere su uključivale očuvanje arhitektonske baštine i promociju kulturne razmjene.

3. OD 1982. DO 1992.

Prvi znaci preuzimanja određene uloge Zajednice u turizmu nisu se primjećivali prije ranih 80-ih godina. 1982. godine održana je prva konferencija ministara kulture Europske zajednice i donesene su prve smjernice turističke politike u dokumentu „Za zajedničku turističku politiku – prve smjernice“ među kojima je jedna od smjernica „zaštita naslijeđa u kontekstu turizma.“ (7; 329) . Početna turistička politika u EU turizam „doživljava u kontekstu stvaranja europskog jedinstva i zajedništva. U turizmu, napokon, ona se posebice zalaže za neke, selektivne, vrste turizma: kulturni i omladinski te za stupnjevanje odmora, njegovu usku povezanost, zapravo uvjetovanost s okolišem, kvalitetom usluga te obučeni kadrovima. To su stupovi na kojima počivaju sve konkretne akcije Unije u turizmu.“ (8; 67-68) . Na identifikaciju zajedničkih akcija svih država članica u pravcu bolje zaštite, očuvanja i promocije kulturne baštine potiče i Deklaracija iz Stuttgarta iz 1983. Prvi projekti su bili zaštita Atenske Akropole i manastira Mount Athosa u Grčkoj.

Za zaštitu graditeljske baštine u EU veliki značaj ima Konvencija o zaštiti graditeljske baštine Europe donesena u Granadi 1985. Imajući u vidu da graditeljska baština tvori nezamjenjiv izraz bogatstva i različitosti europske kulturne baštine i da je neprocjenjivo svjedočanstvo naše prošlosti i zajednička

¹⁹ RH je postala stranka konvencija i međunarodnih ugovora: Odlukom o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je RH stranka na temelju notifikacija o sukcesiji NN MU 12/93 i Odlukom o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je RH stranka na temelju pristupa (akcesije) NN MU 6/94.

baština svih Europljana smatra se da je važno očuvati i prenjeti budućim generacijama sustav kulturnih referenci te potrebu unapređenja urbanog i ruralnog okoliša i time potaknuti ekonomski, gospodarski, društveni i kulturni razvoj država i regija. Europski parlament, Gospodarsko-socijalni odbor te Odbor regija su inicirali formiranje Savjetodavnog odbora za turizam (*Tourism Advisory Committee*) 1986. (8; 67) Iste godine je utemeljen projekt *Europska prijestolnica kulture* (prvo 1983. nazvan Europski grad kulture, a danas Kulturna prijestolnica Europe). Kulturne prijestolnice Europe imaju dvojaku ulogu: prva je da predstavi svoj lokalni i/ili regionalni identitet, a druga da definira svoju ulogu u europskom kontekstu. Financiraju se iz državnih, regionalnih i lokalnih (gradskih) sredstava, oko 13% daju sponzori, a Komisija je davala tzv. Melina Mercouri nagradu od 500 000 Eura. Od 2009. Komisija dodjeljuje 1, 5 mil. Eura. (2; 8)

Vijeće je tijekom 1986. donijelo još nekoliko rezolucija koje se odnose na kulturu, zaštitu europske arhitektonske baštine te na konzerviranje umjetničkih predmeta i djela. Jedan od tih programa je FP1 (1984. – 1987.) , okvirni program EU za istraživanje i tehnološki razvoj, koji je inicirao istraživanja efekta „kiselih kiša“ i zagađenja zraka na povijesne zgrade i spomeničku baštinu. Za turizam pak veliku ulogu je imala i 1985. kad se potpisuje Schengenski sporazum kojim pet zemalja, Beneluxa, Njemačke i Francuske, i utvrđuje potpuno ukidanje graničnih kontrola, a tom sporazumu se kasnije pridružuju i druge zemlje, članice EU. Danas, 2013. sve su države članice EU ujedno i potpisnice ovog sporazuma osim Ujedinjenog kraljevstva te implementacija još traje u Bugarskoj i Rumunjskoj.²⁰ Za turizam je važna 1986. i „Jedinstveni europski akt“ kad je turizam po prvi put uključen u jedan od temeljnih dokumenata Zajednice. Od tada datira i uzlazna linija u tretiranju turizma. (6; 14) Osniva se Savjetodavni odbor za turizam u čijem je sastavu sudjelovalo osamnaest predstavnika Europskog gospodarskog prostora, a riječ je o savjetodavnom, a ne izvršnom tijelu bez značajnije uloge.

Još od ranih šezdesetih Vijeće Europe potiče kulturne projekte, „u kom smislu djeluje i organizacija ECTARC (Europski forum za kulturnu baštinu) koja promovira regionalne kulture diljem Europe.“ (5; 360) Geić nadalje navodi osnovne kulturne vrijednosti turizma koje radna grupa Vijeća Europe razvrstava kroz svoje projekte, a to su: upoznati europsku kulturu kroz turistička putovanja; razmotriti mogućnosti spajanja mreže turizma s kulturnom geografijom Europe; promovirati sjedišta europskih civilizacija kao znakovita kulturno-turističkog središta. Vijeće 1987. predlaže kao prvi itinerer, prve kulturne rute, hodočasničke putove *Santiago de Compostele*. To je bio službeni početak velikog projekta kulturnih ruta koji daje vizibilitet i poštovanje europskom kulturnom identitetu, čuva i unapređuje europsku kulturnu baštinu te omogućava društveni, ekonomski i kulturni razvoj.

„Koncentrirane akcije u području kulture“ su započele 1987. osnivanjem Odbora za kulturu i dokumentom „Nova podrška za kulturu u Europskoj zajednici“ gdje je Europa navela svoju ulogu u kulturi. Godina 1987. predstavlja novu fazu u tretmanu kulture od strane europskih institucija. Naime, ministri kulture odlučili su i službeno oformiti Vijeće ministara kulture i utemeljiti *ad hoc* Komisiju za pitanja kulture. Europski parlament je u studenom 1989. odobrio dokument „Pokretanje kulturnih aktivnosti u Europskoj Zajednici“ u kojem su sadržane smjernice za daljnji razvoj aktivnosti Zajednice.

Vijeće Europe 1988. donosi Rezoluciju o kulturnim rutama i osniva Europski institut za kulturne putove. Ovaj Institut je zadužen za razvoj i kontinuitet kulturnih ruta u 51 zemlji potpisnici Europske kulturne konvencije. Od 2004. – 2005. Institut je upravljao s Europskim istraživačkim programom PICTURE (*Proactive management of the impact of cultural tourism on urban resources and economies*). Europska komisija je 2008. ovaj Institut odredila kao glavno tijelo za nadzor provedbe kulturnih politika s glavnim zadatkom kreiranja jedinstvenog programa održivog kulturnog turizma promovirajući Europu kao jedinstvenu turističku destinaciju i potičući građane EU da putuju i otkrivaju materijalnu i nematerijalnu baštinu u EU.

²⁰ Od 2008. potpisnica ovog sporazuma je i Švicarska s tim da se, kad je riječ o Švicarskoj, sloboda kretanja odnosi samo na slobodan tijek ljudi dok se kontrola robe i dalje provodi.

Okvirni program FP2 (1987. – 1991.) je usmjeren na područja informacijskih i komunikacijskih tehnologija na morske resurse i biotehnologiju. Iz ovog programa je financiran veliki projekt koji uključuje četrnaest laboratorija iz devet zemalja, skoncentriranih oko pitanja zagađenja okoliša i zaštite povijesnih zgrada. 1990. godine pokrenuta je akcija Europski mjesec kulture, a temeljem odluke Vijeća ministara EZ 1990. je proglašena Europskom godinom turizma. Paralelno kako je rasla svijest o važnosti kulture i kulturne baštine i akcije na području turizma su postale intenzivnije. „Plan zajedničkih akcija u korist turizma“ iz 1992. je bio trogodišnji plan usmjeren u dva pravca: promicanje intenzivnije razmjene turističkih informacija te pojačavanja uloge Zajednice kao katalizatora u određenim segmentima turizma“. (8; 69) U njemu se također govori o “namjeni europske spomeničke baštine u turističkoj valorizaciji“ s ciljem „boljeg upoznavanja kulture, tradicije i životnih običaja Europljana“ (7; 331) 1992. je Europska komisija tj njena Glavna direkcija 23. (turistički odjel) fiksirala nekoliko ključnih problema turizma s kojima će se Unija pozabaviti. To su: akcije za jačanje spoznaja o važnosti turizma, stupnjevanje odmora, transnacionalne akcije u ovom sektoru, uloga turista kao potrošača, kulturni turizam, turizam i okoliš, socijalni turizam, turizam mladih, obrazovanje, promocija u trećim zemljama.

Vijeće Europe i Europska komisija su 1991. ²¹ utemeljili Dane europske baštine. Cilj Dana nije samo očuvanje baštine nego i podizanje svijesti o baštini upoznavanjem građana Europe s vlastitom baštinom bez obzira u kom se dijelu Europe nalazi. Zajednički slogan ovih „dana“ od 1999. je Europa, zajedničko naslijeđe, a s ciljem povećanja informiranosti o kulturnom naslijeđu. Danima baštine se pridružila i Hrvatska 1995. proglašenjem posavskog sela Krapje selom graditeljske baštine.

4. OD 1992. DO 1998.

Početkom 90-ih resor kulture pri EU donosi rezoluciju o kreiranju kulturnih mreža povezanih s istraživanjem i edukacijom. Posebno aktualan projekt je „Europa kao nastavljajuća destinacija“ kao nastojanje privlačenja turista iz izvaneuropskih emitivnih područja. Rezultat mnogobrojnih inicijativa ali i promjena na političkoj karti Europe širenjem EU, razvitkom prometa i Internet komunikacije, je kontinuirani rast kulturnog turizma u mnogim djelovima Europe uključujući i gradove Istočne Europe. (4; 361) U La Valleti je 1992. donesena Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine (revidirana) . Ova Konvencija se poziva na značaj arheološke baštine za poznavanje povijesti čovječanstva. S obzirom na to da ova baština propada poraznim djelovanjem prirode i čovjeka, konvencijom se želi uspostaviti upravni i znanstveni nadzor nad postupcima u cilju njene zaštite. Okvirni programi FP3 (1990. – 1994.) , kao i FP4 (1994. – 1998.) su i dalje skoncentrirani na razvoj novih tehnologija iz područja konzervacije graditeljske baštine.

U Ugovoru iz Maastrichta (potpisanom 7. veljače, 1992. , na snagu je stupio u studenom, 1993. – u nastavku Ugovor) po prvi put se spominje nužnost osmišljavanja djelovanja EU na području kulture, a predviđena je i izravna nadležnost Unije u turizmu. Nakon Ugovora dolazi do značajnih promjena u odnosima EU spram kulture i turizma. Prvenstveno se to odnosilo na poticanje i financiranje transnacionalnih akcija i programa međuregionalne suradnje. U turizmu je to značilo „poticanje turističkih kretanja unutar Unije; zajednički europski turistički imidž na trećim tržištima; podizanje konkurentne sposobnosti ovog dijela gospodarstva.“ (8; 70)

Članak 167²² Ugovora donosi konkretne smjernice i u kulturi koje se odnose na produbljenje i širenje spoznaja o kulturnim i povijesnim vrijednostima europskih naroda, na očuvanje kulturne baštine, poticanje nekomercijalne kulturne razmjene, kao i umjetničkog i književnog stvaralaštva uvažavajući osnovno načelo očuvanja kulturnog identiteta i kulturnih raznolikosti pojedinih naroda i regija.

²¹ Sponzorirani od Ministarstva kulture, Dani europske baštine su pod drugim nazivima počeli još 1984. u Francuskoj, a da bi kasnije te dane uvele Nizozemska (1987), Švedska i Irska (1989), Belgija i Škotska (1989). Ovi događaji su poznati i pod imenima *Doors Open Days* ili *Open Doors Days* (*Heritage Open Days* se zove u Engleskoj). Vidjeti više na [European Heritage Days](http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/EHD/default_en.asp) http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/EHD/default_en.asp (pristupljeno 16. 2. 2013.g.).

²² Prvo je bio Članak 128 pa 151. http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc1841_en.htm (pristupljeno 19. 2. 2013.g.).

Naglašava se kako bilo kakva zajednička aktivnost na području kulture mora uzeti u obzir nacionalne i regionalne raznolikosti te u isto vrijeme naglašavati zajedničko kulturno naslijeđe. Ovaj Članak utvrđuje uvjete koje zajednica mora podržati i nadopuniti akcije država članica, a da bi se sačuvala kulturna baština od europskog značaja. U tom smislu zajednica je do sada poduzela mnoge akcije da bi sačuvala pokretnu i nepokretnu baštinu (muzeji, kolekcije, knjižnice, arhive), arheološko i arhitektonsko naslijeđe, prirodno naslijeđe (lokalitete i gradove od nacionalnog značaja), jezično i gastronomsko naslijeđe te tradicionalne običaje i sl.

Akcije zajednice po pitanjima kulturnog naslijeđa su usmjerene u dva pravca:²³ Kulturno naslijeđe kao nositelj kulturnog identiteta i kulturno naslijeđe kao faktor ekonomskog razvoja. *Kulturno naslijeđe kao nositelj kulturnog identiteta* obuhvaća tri aspekta: Zaštita i povećanje zajedničke baštine; Informiranje o zajedničkoj baštini i Svjetska baština.

Temeljem Ugovora se 1993. Europskoj zajednici omogućava legalna osnova za konkretne aktivnosti oko zaštite i poboljšanja stanja kulturne baštine. Zaštita arhitektonskog naslijeđa, koja je otpočela nakon uspostave EU se odvijala putem pilot-projekata i financiranja radova restauracije i drugih europskih spomenika velike povijesne važnosti. Prvi programi financiranja projekata u kulturi su bili: *Kaleidoscope* preko kojeg su se financirale umjetničke i kulturne aktivnosti; *Arianna* za potporu književnosti i čitanju, te *Rafael* koji je omogućio 200-injak projekata vrjednovanja europskog kulturnog naslijeđa, uključivši više od 1500 kulturnih djelatnika u cijeloj Europi. Potpomogao je razvoj tematskih kulturnih mreža među muzejima. Također, omogućio je četrdesetak projekata razmjene iskustava i razvoj tehnika primjenjivih u zaštiti naslijeđa među kojima primjerice zaštitu dekorativnih fasada u Europi ili zaštitu i očuvanje pred-industrijskog arhitektonskog naslijeđa. Kasnije su ovi programi postali sastavnica programa *Culture 2000*, odnosno *Culture 2007*.²⁴

1994. je donesena „Zelena knjiga o ulozi Unije u turizmu“ gdje se iznosi cjelovit i zaokružen pogled na turizam i ističe njegova uloga u održivom razvoju Unije. Unija slijedi tri osnovna cilja, odnosno promicanje: turističkih kretanja unutar EU, europskog turističkog imidža, konkurentnosti ovoga sektora i kvalitete usluga. (6; 15) 1995. se donosi program PHILOXENIA koji je bio previden kao višegodišnji program s dva cilja: podizanje kvalitete u turizmu te jačanje konkurentnosti turističkog gospodarstva. Predložene mjere i akcije su bile: poboljšanje sustava informacija o turizmu; područje zakonodavstva i financija; pitanja kvalitete usluga turističkih proizvoda; mjere poticanja turističkog prometa iz trećih zemalja. Ovaj program je pokrenut tek 2009. i trajao je do 2012. Godine 1996. se inicira projekt Vještine i obrti baštine preko kojeg je do 2002. financirano dvadesetak projekata u svezi zaštite arhitektonske baštine uz pomoć suvremenih tehnika i tehnologija te revitalizacije starih tehnika restauracije i dekorativne umjetnosti i sl. 1997. je Europska komisija inicirala djelovanje u pravcu provođenja sveobuhvatne procjene razvoja gradova i oformila je *Forum gradova* i *Grupu experata za razvoj gradova*.

5. OD 1998. DO 2007.

Godine 1998. je održan prvi kulturni forum Europske unije koji je okupio kulturne administratore kako bi se dizajnirao novi okvirni program iz kojeg bi se financirali projekti kulture. 1999. je osmišljen program *Culture 2000* koji postaje osnovni financijski instrument Europske unije za financiranje kulture. To je transnacionalni fond koji se bavi projektima na nivou čitave EU, a ne na nacionalnom nivou. Ovaj program je glavni program za područje kulture, a jedan od ključnih ciljeva je očuvanje kulturne baštine te uloga baštine u gospodarskom i kulturnom razvoju. Postojala su očekivanja da će ovaj program imati utjecaja na sektor turizma no „pokazalo se da u tom području nije osobito učinkovit.“ (10; 117) Hrvatska je zemlja članica ovog programa u sklopu kojeg je osnovana

²³ Ugovor o osnivanju Europske zajednice, nadopuna Ugovorom iz Maastrichta (Ugovor o EU ili *Treaty on European Union*) http://ec.europa.eu/culture/portal/activities/heritage/cultural_heritage_en.htm (pristupljeno 19. 2. 2013.g.).

²⁴ Direktivom Br. 1855/2006/EC Europskog Parlamenta i Vijeća donosi se Program Kultura 2007. – 2013. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0001:0011:EN:PDF> a potvrđuje Direktivom Br. 1352/2008/EC <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0128:0129:EN:PD> (pristupljeno 19. 2. 2013.g.).

Kulturna kontaktna točka, odjel pri Upravi za međunarodnu kulturnu suradnju pri Ministarstvu kulture RH.

Culture 2007 podržava projekte restauracije i održavanje onog europskog naslijeđa koje se smatra unikatnim pa se naziva i *European heritage laboratories*. Program obuhvaća i podržavanje kooperativnih projekata kao što je *Art-Nouveau-Network* gdje se izmjenjuju multimedijски sadržaji iz područja kulture ili projekta *Europa Nostra* gdje se osiguravaju financijske potpore za restauratorske projekte. Da bi se sačuvali i audiovizualni radovi u kinematografiji kao i digitalne mreže iniciran je *MEDIA Programm* (2001. – 2005.). Drugi važan aspekt unutar akcije kulturno naslijeđe kao nositelj kulturnog identiteta je informiranje o zajedničkoj baštini, bilo kroz projekte edukacije ili kroz uporabu moderne tehnologije i medija. Ustanovljuje se program SOCRATES (prva etapa 1994. – 1999.) koji podržava edukacijske projekte i programe iz područja kulturne baštine. Poseban je naglasak na njegovanju jezičnih različitosti kako regionalnih tako i manjinskih. Obrazovanje u području baštine povezuje sektor kulture i obrazovanja i predstavlja „sustav poduke koji se temelji na temi kulturne baštine“. (10; 111) Tradicionalne vještine i obrti se odnose na unaprjeđivanje i razvoja zaboravljenih vještina i obrta.

S ciljem što većeg povezivanja kulture i turizma na globalnom nivou ICOMOS 1999. donosi Povelju kulturnog turizma gdje se naglašava važnost upravljanja turizmom i turističkim kretanjima u destinacijama koje su od značaja za kulturnu baštinu. Glavne akcije u sklopu okvirnog programa FP5 (1999. – 2002.) su bile usmjerene prema gradovima sutrašnjice i kulturnoj baštini i ciljale su na odgovor novim izazovima povezanim s održivošću. Naglasak je na slijedećem: procjena šteta na kulturnoj baštini, razvoj inovativnih konzervatorskih strategija, bolja integracija baštine u urbano tkivo grada. (14; 14) Vijeće Europe i Europska komisija su 1999. pokrenuli i kampanju „Europa, zajedničko naslijeđe“ s ciljem povećanja informiranosti o kulturnom naslijeđu. Razvile su se dvije internetske mreže od značaja za europsku i svjetsku baštinu. To je Europska mreža baštine (HEREIN započet 1999) koji predstavlja informatički sustav Vijeća Europe i kojem je pridružena i Hrvatska. (12; 39) Zadatak mu je povezati vladine odjele odgovorne za očuvanje kulturne baštine te ujedno služi kao baza podataka i za sve ostale zainteresirane za pitanja u vezi baštine doprinoseći međunarodnoj suradnji. Drugi projekt je *HeritageNet* koji je realiziran u suradnji s UNESCO-m, a poseban fokus je upravo na arheološkom i graditeljskom naslijeđu.

Za graditeljsku kulturnu baštinu u sklopu programa *Cultura 2000* se ističu projekti: *Arena* za zaštitu i očuvanje arheološka baštine; *Novi prostor pod starim krovom* kojim se obnavljaju znanja iz područja tradicionalnog načina gradnje te se zaštićuju stare drvene kuće; *Santral Istanbul* financira održavanje i obnovu industrijske baštine; *Voskopojebes granica* gdje se nastoji obnoviti i zaštititi balkansko naslijeđe. Za povijesne građevine važan je projekt *Povijesne građevine: europska edukacija za upravljanje povijesnim lokalitetima* kojim se želi ukazati na važnost stavljanja povijesne građevine u kontekst vremena u kom je nastala (gradnja, materijali, arhitektonska obilježja i sl.) ali i razlozi njenog postojanja, njene svrhe i korištenja nekada kao i njenog životnog ciklusa, a s ciljem adekvatnog očuvanja, uporabe, vrjednovanja danas. Za daljnju podršku edukacijskim projektima i programima iz područja kulturne baštine nastavljena je druga etapa programa SOCRATES (2000. – 2006) . U Firenci je 2000. donesena

Konvencija o europskim krajobrazima. Krajobraz ima važnu ulogu na području kulture, ekologije, okoliša i društva te predstavlja bogatstvo koje pogoduje gospodarskoj aktivnosti čijom se zaštitom, upravljanjem i planiranjem može doprinijeti stvaranju radnih mjesta. Europska kulturna baština je vrlo vrijedna imovina i zaštićena je kako na državnim nivoima tako i na nivou čitave Unije. Zbog bogatog i raznovrsnog povijesno kulturnog naslijeđa Europa je već desetljećima najposjećenija turistička destinacija u svijetu. Turizam je važan faktor za socijalnu koheziju, ekonomski rast i regionalni razvoj. U sklopu projekta *Europa, zajednička baština, 2000.* su dva projekta povezana s turističkim sektorom: *Reside* i *Turistička baština: baština turizma i putovanja*.

Treći aspekt kulturnog naslijeđa kao nositelj kulturnog identiteta je svjetska baština gdje Unija nastoji kooperacijom s institucijama i organizacijama izvan svojih granica iz zemalja nečlanica ostvariti

suradnju na području njene zaštite. Ovdje najviše dolazi do izražaja suradnja s UNESCO-om i njegovim savjetodavnim tijelima te s UNWTO-om preko kojih se realizira većina projekata. *Kulturno naslijeđe kao faktor ekonomskog razvoja* obuhvaća četiri aspekta: Izobrazba profesionalaca iz područja baštine; Kulturna baština: regionalni razvoj i zapošljavanje; Promicanje kulturne baštine kroz tehnologiju; Zajednički rad za sprječavanje krijumčarenja kulturnim dobrima.

U Rezoluciji iz siječnja, 2001. na prijedlog Konvencije koja se odnosi na zaštitu svjetskih kulturnih i prirodnih dobara u zemljama članicama Unije, Europski parlament je posebno naglasio važnost edukacije u području restauracije i umjetnosti, obrta i tradicionalnih običaja. Projekti za izobrazbu stručnjaka za pitanje baštine su u sklopu već spomenutog programa *Culture 2000* i odnose se na financiranje, promociju, pokretljivost i edukaciju u područjima kulturne, arheološke i arhitektonske baštine. Za osiguravanje očuvanja tradicionalnih obrta kao i za strukovno obrazovanje i osposobljavanje osmišljen je program *Leonardo De Vinci*. Zadatak mu je poticati razvoj znanja, vještina i kvalifikacija svih vještina. Ovaj program je uključen kao pretprogram od 2007. u Program cjeloživotnog učenja (*LifeLong Learning*).

Treba spomenuti i izvještaj „Jedinstvo u raznolikosti“, tzv. Ruffolov izvještaj. Na svojoj sjednici 21. siječnja, 2002. Vijeće EU je usvojilo Rezoluciju o ulozi kulture u Europskoj uniji u kojem se naglašava kako je vrijeme da Europska unija usvoji zajedničku kulturnu politiku što je zapravo prvi put da je u nekom dokumentu koji je usvojilo neko od tijela EU (u ovom slučaju Parlament) izriječno predloženo donošenje određenog oblika zajedničke kulturne politike. Nakon Ruffolove studije definitivno se mijenja retorika te su sve češće zahtjevi za intenzivnijom suradnjom na području kulture u Europskoj uniji i za većim stupnjem koordinacije na području kulturnih politika. Europski fond za regionalni razvoj (ERDF)²⁵ financijski potpomaže projekte restauracije koji su dio regionalnih razvojnih programa, inovativnih postupaka i društvenih aktivnosti. LEADER inicijativa financijski potpomaže renoviranje zgrada, razvoj kulturnih područja te restauraciju pokretne imovine. Program SAPARD izvršava istu funkciju u zemljama u razvoju. Mnoge aktivnosti vezane za promociju kulturne baštine se ostvaruju uz podršku Unije i to kroz politiku promocije turizma i kroz LIFE program. Ovaj program doprinosi politici EU o zaštiti okoliša i to tako da pomaže razvoj krajeva s bogatim prirodnim i kulturnim naslijeđem i njihovom menadžmentu u kreiranju turističke destinacije.

U periodu 2000. – 2006. financiranje je usmjereno na projekte koji obuhvaćaju i kulturu i turizam. Usvajanjem ovih inicijativa od strane parlamenta donosi se okosnica²⁶ za kooperaciju u svrhu promocije održivog razvoja gradova, a koji pokriva kulturne, turističke i dokoličarske aktivnosti povezane s kulturnom baštinom. Studija o prirodnom i kulturnom naslijeđu i načinima na koji oni dugoročno utječu na razvoj inače ne-turističkih destinacija je izdana 2002. Tehnologija igra značajnu ulogu u restauraciji i konzervaciji kulturne baštine. Unija je petim okvirnim programom za istraživanje i tehnološki razvoj (1998. – 2002.) te subprogramom „Okoliš i održiv razvoj 'Gradovi budućnosti i kulturna baština““ financirala istraživanja u području restauracije, konzervacije te razvoj kulturne baštine u gradovima. Trećina tog novca je uložena na identifikaciju i evaluaciju štete nastale na pokretnoj baštini. Pojedini od ovih projekata su završili 2006.

Projekt *Eurocult21*²⁷ zajedno s akcijom „Gradovi budućnosti i kulturna baština“ razvijaju modele koji će omogućiti lokalnim autoritetima da unaprijede i integriraju njihove gradske kulturne politike. Unutar ovog programa je i projekt *Suit* kojim se potiče i promovira održivi razvoj gradskih povijesnih središta kroz aktivnu integraciju s gradom kao cjelinom. Još je deset projekata obuhvaćeno ovim programom, a uključuje i partnere iz mediteranske regije. Godine 2003. je u Parizu donesena Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, a Hrvatska je 2005. donijela Zakon o njenom

²⁵ *Urban, Equal, Leader+, Interreg* su za period 2007. – 2013. svedeni na zajedničke programe ERDF ili ESF. ERDF podupire i kulturu i turizam.

²⁶ Odluka Br. 1411/2001/EC Europskog Parlamenta i Vijeća <http://www.mvpei.hr/pre/default.aspx?p=15.10.20>(pristupljeno 28. 2. 2013.g.).

²⁷ To je tematska mreža financirana od strane Unije, a u sklopu projekta „ Gradovi budućnosti i kulturna baština“ <http://www.eurocult21.org/>(pristupljeno 28. 2. 2013.g.).

potvrđivanju. Europska komisija se prvi put pojavila kao ravnopravan pregovarač za područje kulture u UNESCO-u tijekom pregovora o Konvenciji o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja (usvojena 2005). Postalo je nemoguće ignorirati činjenicu da je kultura isprepletana s mnogim područjima koja su u isključivoj ili djelomičnoj nadležnosti Komisije kao što su npr. razvojna pomoć, trgovinska politika, zaštita intelektualnog tržišta, sloboda kretanja ili pravo poslovnog nastana što je sve dovelo do usvajanja novog strateškog dokumenta Komunikacije o kulturi u globaliziranom svijetu koja je usvojena u svibnju, 2007. Tri osnovna cilja nove Strategije uključuju promociju kulturne raznolikosti i interkulturalnog dijaloga; promociju kulture kao katalizatora za razvoj kreativnih industrija u okviru Lisabonske strategije; te promociju kulture kao vitalnog elementa vanjske politike Europske unije.

Na konferenciji o kulturnom turizmu u Briselu je 2003. osnovana i Europska mreža za kulturni turizam (*European Cultural Tourism Network – ECTN*) s namjerom da poveže i sektor turizma i kulture. Okvirna Konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo, Faro, 2005.²⁸ naglašava vrijednost i potencijal razboritog korištenja kulturne baštine kao resursa održivog razvoja i kvalitete života u društvu koje se stalno mijenja pa su u tom smislu prava vezana za kulturnu baštinu sastavni dio prava na sudjelovanje u kulturnom životu. Kao dio istraživačkog programa, a u svrhu promocije Informatičkog društva koje je prilagođeno korisniku (*User-Friendly Information Society*) radi se na realizaciji istraživanja na koji način digitalna tehnologija može pomoći menadžmentu u upravljanju kulturnom baštinom.

Isto kao i svako drugo dobro tako i pokretno kulturno dobro može biti ukradeno i vrlo lako preneseno iz jedne zemlje u drugu unutar EU tako da je važno osnažiti institucije koje se bave čuvanjem kulturnih dobara i sprječavanjem njihovog otuđenja prvenstveno na nivou države, a onda i čitave EU. Kulturna dobra se mogu neometano prenositi unutar zemalja članica jer nema nikakve kontrole no postoji direktiva po kojoj se nelegalno iznijeta kulturna dobra moraju vratiti u matičnu zemlju. Nekoliko je inicijativa Europske komisije koje se bave ovom problematikom. Okvirni program FP6 (2003. – 2006.) (14; 14) je donio novost u vidu odvajanja pokretne kulturne baštine u novi program pod nazivom „Znanstvena podrška politikama“. Iako je i ovaj program održao kontinuitet prethodnih programa dao je i neke nove smjernice koje se, između ostalog, odnose na analizu utjecaja kulturne baštine na turizam te na područje identifikacije tradicionalnih materijala i tehnika koji mogu pomoći za učinkovitiju zaštitu baštine. Potonje je posebno značajno za pokretnu baštinu koja je ukradena, nelegalno izvezena ili kopirana, a što je nadalje u svezi s pitanjima autentičnosti umjetničkih radova, podudarnosti, obrade i preinaka. Značaj ovog programa je i u tome što uključuje i privatni sektor kroz inicijativu Europske platforme za graditeljske tehnologije. FP5-ov program suradnje s mediteranskim zemljama, nazvan *Inco-med*, u FP6 se naziva *MPC*.

Značajan za graditeljsku baštinu je i Projekt "*Villas - suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*" (*Villas, stately homes and castles – compatible use, valorisation and creative management*, 2004. – 2006.) koji je pokrenut 2004. godine. Vođen je iz Venecije, a u njemu su sudjelovali partneri iz Italije, Austrije, Grčke i Hrvatske, koji su kroz ovaj projekt uputili svojevrсни SOS poziv za zaboravljene i napuštene kako europske tako i hrvatske dvorce. Iako je projekt formalno završen pokrenute aktivnosti u sklopu njega se nastavljaju. Projekt „*Villas*“ financiran je kroz program Interreg IIIB za dio koji se provodi u zemljama članicama EU dok zemlje ne-članice sudjeluju „*in kind*“, a program je namijenjen povećanju vrijednosti povijesne kulturne baštine u CADSES područjima u svrhu održivog razvoja. (1; 6)

Generalna direkcija 23 (Odjel za turizam) je utvrdila i načine financiranja projekata u turizmu putem strukturnih fondova, a preko kojih se financira i očuvanje baštine, gdje su u periodu 2000. – 2006. izuzetnu važnost dobile inicijative koje povezuju turizam i baštinu odnosno u kulturnom turizmu. U Dubrovniku je 2006. donesena „Dubrovačka deklaracija“ koja naglašava održivi kulturni turizam u povijesnim gradovima. U Deklaraciji je riječ o održivom kulturnom turizmu koji mora s jedne strane odgovoriti na potrebe turista i pružiti mu visoku kvalitetu iskustva, s druge strane mora omogućiti

²⁸Zakon o potvrđivanju ove konvencije donesen je 2007., RH NN MU 5/07.

turizmu, kao industriji, da bude profitabilan. Također, kao treće, treba respektirati vrijednosti i kvalitetu života ljudi u lokalnoj zajednici. Kao četvrto treba zaštititi kulturni i fizički okoliš.

6. OD 2007. DO 2013.

Postoji više programa koji su aktualni u navedenom razdoblju. Za kulturu je važan Program *Culture 2007. – 2013.* I Hrvatska je punopravna članica ovog programa. RH sudjeluje i na evaluaciji projekata u Briselu, a novac je do sada dobilo petnaestak hrvatskih nositelja ili partnera kulturnih projekata. Cilj ovog programa jest poboljšati zajedničko europsko kulturno područje utemeljeno na zajedničkoj kulturnoj baštini jačanjem kulturne suradnje između kulturnih stvaratelja, korisnika i institucija zemalja koje sudjeluju u navedenom programu, a s ciljem poticanja na stvaranje europskog državljanstva. Posebni ciljevi ovog programa supromicanje transnacionalne mobilnosti zaposlenika u kulturnom sektoru, promicanje transnacionalnog kretanja djela i kulturnih kao i umjetničkih proizvoda te promicanje međukulturnog dijaloga.

U Programu Europske unije za kulturu navedena su osnovna područja povezana s očuvanjem baštine, a koja se financiraju kroz projekte:

- utjecaj atmosferskog zagađenja i klimatskih promjena na kulturnu baštinu,
- vrste oštećenja i obnova spomenika, povijesnih zgrada i industrijske baštine,
- novi mikrobiološki programi za konzervaciju,
- okoliš, kulturna baština i programi za muzeje, arhive i knjižnice, povijesne zgrade, crkve....,
- poticanje integriranja kulturne baštine u urbane/ruralne regulacije, monitoring i arheologiju,
- označavanje i ucrtavanje kulturne baštine: infrastruktura, napredni tečajevi obuke i druge inicijative koje pružaju potporu,
- kulturna baština i mediteranske (treće) zemlje; područja međunarodne suradnje, vanjski odnosi.

Nastavlja se i podrška edukacijskim projektima i programima iz područja kulturne baštine kroz Ex. program SOCRATES kojeg za period 2007. – 2013. zamjenjuje program *Lifelong learning*. 2008. se uspostavlja transnacionalni program *Euro-Mediterranean Partnership* za suradnju u području kulturnog turizma u kojoj osim zemalja članica EU sudjeluje i 16 zemalja Mediterana. Ovim programom, možda više nego ijednim drugim, Europa želi putem ekonomske suradnje povratiti izgubljeno povjerenje među pojedinim susjedima, podijeliti iskustva drugih zemalja po pitanjima ekonomskog prosperiteta i sačuvati mir. Od 1986. je financirano oko 120 projekata u EU iz područja očuvanja baštine kroz različite okvirne programe FP1 – FP6. (14; 7) Ovi projekti su povezali preko 500 različitih javnih i privatnih istraživačkih organizacija diljem Europe.

Mnogi projekti iz programa FP6 nastavljaju se i u FP7 čija je implementacija počela 2007. , a traje do 2013. Ovaj program trajat će nešto duže od ostalih, a četiri osnovne okosnice programa su: suradnja, ideje, ljudi, kapaciteti. U tekućem Programskom razdoblju ključni je element usmjeravanje sredstava Strukturnih fondova prema poboljšanju pristupa financiranju za male i srednje poduzetnike. U sklopu ovog okvirnog programa, posebno u njegovom drugom dijelu od 2010. – 2013. svi programi koji se odnose na zaštitu baštine, arheoloških i kulturoloških mjesta moraju biti uključeni u projekte kulturnog turizma. Sedmi okvirni program je glavni instrument za financiranje istraživanja za tehnološki razvoj za navedeni period i jedan je od najvažnijih instrumenata u realizaciji Lisabonske agende za razvoj i konkurentnost. „Europa – svjetska turistička destinacija Br. 1“ – novi je politički okvir za turizam u Europi 2010. donesen s namjerom da se zadrži 40% učešća u međunarodnim turističkim kretanjima.

Za razdoblje 2007. - 2013. realiziraju se i projekti kulturnog turizma u sklopu Okvirnog programa za konkurentnost i inovacije čija je prva komponenta Program za poduzetništvo i inovacije (*Competitiveness and Innovation Framework Programme - Entrepreneurship and Innovation Programme – CIP-EIP*). U sklopu ovog programa je i potprogram *Transnacionalni projekti suradnje na europskim kulturnim rutama* kojim se jača transnacionalna suradnja u kulturnom turizmu, jača se identitet Europe kao turističke destinacije. Vijeće Europe, shvaćajući kulturu kao poveznicu među narodima Europe, je razvio veliki projekt Kulturnih itinerera već od kraja 80-ih godina prošlog

stoljeća. Tridesetak izabranih različitih tema pokrivaju čitavu Europu i to su: Hodočasnički putovi, Europski putovi svile i tekstila, Put baroka, Keltski putovi povijesnih i legendarnih osoba, Putovi parkova i vrtova, Put maslina, Industrijska baština u Europi, Ruta europskih gradova otkrića, Popularni festivali i rituali u Europi, Putovi romaničkog naslijeđa u Europi, Europska ruta keramike, Europske rute povijesnim gradovima s termalnim izvorima, Putovima Židovske baštine i mnogi drugi.

Avio-kompanije organiziraju turističko-kulturološki itinerer „Europske metropole“. „Europska putovanja“ kombiniraju više vrsta prijevoza u mnogobrojne destinacije u Europi. Osamdesetih godina dvadesetog stoljeća osmišljen je itinerer *Nürnberg-Pyrn-Adria* kojeg je pokrenula istoimena udruga, a povezuje pet zemalja srednje i jugoistočne Europe uz turističko-kulturnu valorizaciju gradova i regija po suvremenom turističkom konceptu. Na važnosti dobivaju i europski i svjetski kulturološki cruising itinereri. (4; 360-372) Transnacionalni program za jugoistočnu Europu u periodu 2007. – 2013. financira se iz Strukturnog fonda za regionalni razvoj za zemlje članice, a iz IPA programa za zemlje ne-članice. Ovaj program obuhvaća 16 zemalja među kojima i RH i BiH.

Godine 2011. Europska komisija je predstavila i novi budžet Unije (*Multiannual Financial Framework – MFF*) za period 2014. – 2020. , a financirat će se područja: istraživanja, kohezijska politika, poljoprivreda i ribarstvo, okoliš, pravo i unutarnja politika te vanjska politika. Sredstava iz EU fondova u navedenom razdoblju se mogu koristiti za jedanaest tematskih cjelina. Unutar većine cjelina može se pronaći „niša“ za projekt turizma/kulture/kulturnog turizma no tek šesto tematsko područje „Zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa“ izrijeком navodi financiranje „Jačanja kulturne baštine i krajolika“. (18; 41) Uz već etablirani pojam „kulturne industrije“ 90-ih godina prošlog stoljeća se pojavljuje i pojam „kreativne industrije“ u Australiji. Riječ je o industrijama koje imaju svoje porijeklo u individualnoj kreativnosti, vještinama i talentu te imaju potencijala za kreiranje novih poslova i stvaranje prihoda kroz generacije i eksploataciju intelektualnog vlasništva. EU je za razdoblje 2014. – 2020. donijela novi financijski instrument za kulturu nazvan „Kreativna Europa“ s namjerom stvaranja interakcije između kulture, gospodarstva, obrazovanja i turizma.

ZAKLJUČAK

Nakon Ugovora o EU, rapidno se povećava i interes Unije za aktivnijim sudjelovanjem i u području turizma i kulture. U Ugovoru se prvi put spominje nužnost osmišljavanja djelovanja EU na području kulture, a predviđena je i izravna nadležnost Unije u turizmu. Izgrađuje se sve stabilnija politika unutar ova dva sektora na nivou Unije, a na nivoima država članica, uz sve teškoće na tom putu, dolazi do sve veće prilagodbe toj politici. Tomu je više razloga no svakako jedan od izuzetno važnih je pitanje financiranja očuvanja i revitalizacije kulture baštine, a za koje se sredstva osiguravaju iz europskih namjenskih (strukturnih) fondova.

Prema kraju prošlog tisućljeća sve je više raznih zakonskih odredbi i regulativa usmjerenih prema ne samo projektima zaštite kulturne baštine, nego i prema projektima kulturnog turizma. Oni postaju toliko značajni da se u drugom dijelu FP7 od 2010. – 2013. financiraju samo projekti zaštite baštine koji su obvezni biti i projekti kulturnog turizma. Prvenstveno je riječ o kulturnim rutama koje prolaze kroz više europskih zemalja i uključuju više turističkih destinacija, koje educiraju, zabavljaju, promoviraju i materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. Riječ je o hiperprodukciji pa je potrebno iznaći ili nove „niše“ u turističkoj ponudi ili potpuno promijeniti koncept.

Suvremene države u turizmu trebaju osigurati zakonske okvire poslovanja, izgraditi infrastrukturnu mrežu, i to kako prometnu tako i telekomunikacijsku, te održavati obrazovni sustav za školovanje potrebnog kadra. U sklopu pitanja što ih regulira EU i koji se izravno ili neizravno dotiču i turizma i kulture su i regionalni i lokalni razvoj, odnos prema okolišu i resursima, zaposlenost i socijalna politika, porezna politika, gospodarska i monetarna unija, prometna politika. U tom smislu izuzetan značaj se daje svekolikoj održivosti, a naglasak se stavlja i na kvalitetu, na izvrsnost. Težeći da Europa i dalje bude najvažnija destinacija na turističkoj karti svijeta obveza je svih sudionika vršiti stalni nadzor kvalitete i kontinuirano ju povećavati.

Što se tiče Republike Hrvatske, broje se zadnji mjeseci do njenog punopravnog članstva u EU. RH je i u ovih dvadeset godina bila korisnik raznih programa pomoći EU (preko OBNOVE i CARDS-a do danas IPA financijskog instrumenta), članica je FP6 i danas FP7 programa, i programa *Culture 2007*. U periodu od 2002. – 2009. u RH je realizirano više od tisuću projekata kulturnog turizma. I Bosna i Hercegovina, kao zemlja kandidat za članstvo u EU, je koristila sredstva CARDS programa, a danas koristi sredstva iz predpristupnog IPA instrumenta. U okviru IPA postoji poseban program prekogranične suradnje ove dvije države „težak“ šest milijuna Eura. Za nadati se da će ovaj program, kao i ostali koji slijede, pomoći ovim dvjema državama da iziđu svaka iz svoje krize i da će ulazak RH u EU ubrzati i ulazak svih ostalih zemalja u okruženju u EU, a prvenstveno susjedne BiH.

LITERATURA

1. Božić N. (2006), Proslov, U: *Dvorci i ljetnikovci – kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Arhitektonski fakultet Zagreb, Zagreb.
2. *European Capitals of Culture: The road to success, from 1985. to 2010.*, (2009), Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. http://www.european-capital-culture-25years.eu/files/ecoc_25years.pdf (pristupljeno 16. 2. 2013. g.)
3. Fisher D. (2000), *The Socio-economic consequences of Tourism in Levuka, Fiji*, Lincoln University, Christchurch, Novi Zeland.
4. Geić S. (2007), *Organizacija i politika turizma: kulturološko-ekologijski i sociogospodarski aspekti*, Sveučilište u Splitu, Split.
5. Harrison D., Hitchcock M., (2005), *The politics of world heritage: Negotiating tourism and conversation*, Cromwell Press, GB.
6. Hitrec T. (1999), Europski turizam na prijelazu tisućljeća: tržišni izazovi i predvidiva kretanja, *Acta turistica* 11 (1), Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb. 3-23.
7. Hitrec T. (1998), Kultura – oslonac turističke politike Europske Unije, *Tourism and hospitality management* 1 (2), Hotelijerski fakultet Opatija, Opatija.
8. Hitrec T., Hendija, Z. (2000), Novi pomaci u turističkoj politici EU, *Ekonomska misao i praksa* 9 (1), FTVT, Dubrovnik. 63-77.
9. Ho P. S. Y. & McKercher B. (2004), Managing Heritage Resources as Tourism Products, *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 9 (3), Routledge, UK. 255-266.
10. Jelinčić D. A., (2008), *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia i Meandar, Zagreb.
11. Karamehmedović D. (2011), *Mogućnosti turističke valorizacije dubrovačkih ljetnikovaca*, (nepubliciran rad) Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik.
12. Križaj L., Seiter-Šverko D. (2012), *Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj: od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji*, Ministarstvo kulture RH, Zagreb.
13. Kušen E. (2002), *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb.
14. *Preserving our heritage, improving our environment, 20 years of EU research into cultural heritage*, (2008), Vol. 1., European Commission, Brussels. http://ec.europa.eu/research/environment/pdf/20years_cultural_heritage_voll_en.pdf#view=fit&pagemode=none (pristupljeno 11. 2. 2013. g.)
15. Richards G. (1996), *Culture Tourism in Europe*, CABI, UK/USA.
16. Stylianou-Lambert T. (2011), Gazing from home: Cultural tourism and art museums. *Annals of Tourism Research*, 38, 403–421.
17. *Survey on the attitudes of Europeans towards tourism*, (2009) The Gallup organisation, Mađarska. http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_258_en.pdf (pristupljeno 4. 2. 2013. g.)
18. *Što se može financirati iz fondova EU u razdoblju 2014 -2020?*, (2013), Dani EU fondova, Britanska ambasada, Zagreb.
19. *The Impact of Culture on Tourism*, (2009), Secretary General of OECD.
20. *Tourism, Culture and Sustainable Development*, (2006), UNESCO.
21. Trotter R. (2001), Heritage Tourism, U Douglas N. & Derrett R., *Special Interest Tourism*, John Wiley & Sons, Sydney, Australia. 140-163.
22. *Zakon o javno-privatnom partnerstvu*, RH NN 129/08.

23. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, RH NN 69/99.

DEŠA KARAMEHMEDOVIĆ I ROBERT BAĆAC

THE PROTECTION AND CONSERVATION OF BUILT CULTURAL HERITAGE THROUGH EUROPEAN PROJECTS

SUMMARY

Cultural tourism is important in conserving cultural heritage and understanding its value. International organizations use legal regulations to put in place global frameworks for how heritage should be treated, while the European Union uses financial instruments to enable the delivery of programmes and projects for heritage conservation and protection. The tourism industry, which is vital to Europe, is based largely on cultural and historical heritage. Hence, many of the projects funded, particularly in this millennium, are cultural tourism projects. Considering Croatia's upcoming accession to the European Union and the fact that Bosnia and Herzegovina is a candidate for EU accession, this paper seeks to present the legal frameworks and projects pertaining to built cultural heritage and cultural tourism. Both countries have heritage that includes exceptional multi-cultural architecture, and they also have the ability to valorise that heritage in terms of tourism. Most of the data, which will be presented in chronological order, have never been published previously.

Keywords: *European Union, cultural built heritage, cultural tourism, programmes, projects*